
Isidora Čapko

Antropološka analiza tech veštičarenja na sajtu Tumblr

Rad se bavi fenomenom tech veštičarenja na mikroblogging platformi Tumblr. U fokusu istraživanja su načini na koji postojeći diskursi (heteronormativni i neoliberalni) i življeni kulturni konteksti ispitanika/ca oblikuju različite potrebe i želje, ali i načine njihovog ispunjenja. Metodom polustrukturiranih intervjua, sa informantkinjama/ima koji se identifikuju kao tech veštice, utvrđeno je da je veštičarenje proizvod neprijatnih iskustava i marginalizacije sa kojom se suočavaju u svom okruženju, ali i način na koji mogu da se nose sa takvom okolinom.

Uvod

Svakodnevnom upotrebom Interneta, korisnici/e učestvuju u hiperrealnosti 2.0 koja predstavlja zamagljenje granica između „fizičke” i „virtuelne” stvarnosti pri čemu su obe stvarnosti isprepletane (Žakula 2012). Širom sveta, ljudi svakodnevno koriste Tumblr, najčešće kao platformu za socijalno umrežavanje ili mesto za deljenje različitog sadržaja. Načini na koji korisnici/e koriste Tumblr i svoje blogove za samopredstavljanje i konstrukciju identiteta su raznovrsni i zbog različitih načina i konstruisanja tih identiteta, njihove fluidnosti i promenljivosti, za društvene nauke predstavljaju veoma zanimljivo polje istraživanja. Diskursi predstavljaju načine na koje se razmišlja o svetu i obrazuju se oko kategorija na osnovu kojih ljudi treba da se identifikuju ili pozicioniraju kako bi u okviru datog diskursa bili shvaćeni kao subjekti (Fuko 1979, prema Butler 1999: 163).

U periodu od februara do oktobra 2017. godine, sproveda sam 10 polustrukturiranih intervjua sa četiri ispitanice, dva ispitanika, dve osobe koje ne izražavaju svoj identitet kroz rod (eng. agender) i tri osobe koje svoj rod nisu navele. Pod ispitanike uvrštavam trans muškarce i pod ispitanice uvrštavam i trans žene, odnosno osobe koje se rodno definišu nezavisno od svog pola. Blogovi koje sam posećivala u periodu od novembra 2015. do oktobra 2017. su blogovi korisnika/ca koji se sami definišu kao veštice, pri čemu sam, i sama kao korisnica Tumblra, učestvovala u riblogovanju sadržaja. Uzimajući u obzir da je moje interesovanje za tehnologiju i magiju uticalo na odabir ispitanika/ca, oni su korisnici/e Tumblra koji se definišu kao veštice, između ostalog i kao tech veštice.

Predmet istraživanja su načini na koje odrađivanje, život i iskustva ispitanika/ca i njihovo „pozicioniranje” u okviru određenih kulturnih konteksta njih vode ka stvaranju novih mogućnosti identifikacije i načina veštičarenja. Prikazaću koji su to konteksti koji su oblikovali ovakve načine identifikovanja, zašto je važno mojim sagovornicima/ama da se bave magijom, kao i šta predstavlja ovaj novi oblik veštičarenja i zašto im je značajan.

U radu ću pokušati da pokažem kako se konstruisanje identiteta tech veštice odvija u sistemskim okvirima heteronormativnog i neoliberalnog diskursa. Heteroseksualnost i binarno shvaćen rod u okviru heteronormativnog i funkcionalnost u okviru neoliberalnog diskursa su sve norme koje se podrazumevaju u ovim diskursima. Takođe, porodice ispitanika/ca nalažu pravila koja

---

Isidora Čapko (1998), Novi Sad, Šangajska 2, učenica 4. razreda Gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj” u Novom Sadu

MENTORI:

Nevena Milanović, MA, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Nikolija Nikolić, studentkinja etnologije i antropologije, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

pripadnici/e porodice moraju poštovati, a koja su u vezi sa religioznošću, rodom, seksualnošću, i koje ću shvatiti kao sredinu u kojoj oni konstruišu identitet. Pozicioniranje koje je u suprotnosti sa normama diskursa sa sobom povlači i isključujuće prakse kojima subjekat biva diskursom označen kao nepoželjan u okviru datih sistema vrednovanja. Cilj rada je da pokaže kako tech veštičarenje nastaje kao odgovor na odgovarajući sistemski okvir, odnosno „pozicioniranje” u odnosu na njega.

Teorijsko-metodološki okvir

Stjuart Hol referiše na **identitet** kao na „mešto spajanja” ili na kopču između, s jedne strane, diskursa i praksa koje pokušavaju da nas potčine i stvore od nas subjekte određenog diskursa, i s druge strane, procesa koji proizvode subjektivitete i na taj način nas konstruišu kao subjekte o kojima se može govoriti (Hall 1996). Diskursi su načini razmišljanja o svetu kroz konstruisanje značenja i kategorija. „Subjektivacija” predstavlja proces kojim se postaje subjektom u okviru diskursa, odnosno, podleže označavanju i kategorizaciji (Fuko 1979, prema Batler 1999: 163). Identiteti su tačke privremene povezanosti sa pozicijama subjekta koje diskurs konstruiše za nas (Hall 1995, prema Hall 1996: 5-6).

Tačke identiteta koje ispitanici/e ističu su identitet tech veštice, njihov rod i seksualnost.

Džudit Batler u knjizi „Tela koja nešto znače” (Batler 2001), predstavlja koncept performativnosti roda, koji je važan za analizu rodni identiteta ispitanika/ca. Rodni identiteti o kojima je bilo reči u razgovorima s ispitanicima/ama uključuju: osobe koje se definišu u skladu sa dodeljenim „polom” (eng. cisgender), transrodnost (eng. transgender), bezrodnost (eng. agender) i rodnu fluidnost (eng. gender fluid). Još jedan bitan koncept koji nudi Batler je koncept heteronormativnog diskursa, koji će koristiti za ilustriranje šireg društvenog konteksta, odnosno diskursa u okvirima kog odrastaju i žive i moji ispitanici/e.

Polni organi, hromozomi, hormoni i druge karakteristike postoje kao različite materijalne odlike različitih tela. Batler ne opovrgava niti odbacuje „materijalnost” tela, već je preispituje u smislu materijalnih razlika, procesa i odlika, gde

one bivaju diskursom oblikovane, tumačene i označene. U okviru heteronormativnog diskursa, na osnovu upravo ovih svojih odlika, odnosno materijalnih razlika, čije značenje biva isticano u prvi plan, stvaraju se tela označena kao „ženska”, i deo tela, „ženski polni organ” koji može biti postavljen suprotno od „muškog tela” i „muškog polnog organa”. Na ovaj način stvaraju se **regulativni ideali** odnosno „polovi” kojima subjekti treba da teže kako bi postali i održali svoju poziciju subjekta (Batler 2001: 16-19).

Ono što omogućava reprodukciju značenja pola i ideala pola je pozivanje na **materijalnost polova** kao čvrst temelj, kao nešto „prirodno” i „neopovrgljivo”. Subjekti svoja diskursom uobličena materijalna tela, upuštaju u niz ponavljajućih praksi, na taj način **performirajući rod**. Performativnost roda je ponavljajuća tj. citatska praksa, jer se subjekti uvek pozivaju na značenja koja su u vezi sa njihovim tumačenim materijalnostima i vrše prakse koje su skladu sa **regulativnim idealom pola i heteronormativnim diskursom**. Ideal „pola” biva oblikovan i stvaran u okviru heteronormativnog diskursa upravo ovim praksama citiranja i pozivanjem subjekata na označenost svojih materijalnih odlika čime ih sagledavaju kroz kategorije, muškog ili ženskog, „pola” (Batler 2001: 278).

Heteronormativni diskurs je jedan od načina na koji se govori i misli o svetu i u skladu sa tim, ponaša i dela, a u okviru kog se akcenat stavlja na postojanju dva suprotna „pola” i njihovom heteroseksualnom sparivanju, kao kategorija od kojih polazimo pri objašnjavanju i konstruisanju sveta u kom živimo. Diskurs oblikuje ne samo tela koja se pokoravaju citatskim praksama u cilju konstruisanja ideje „pola”, već i ona tela koja su njihova konstitutivna spoljašnjost. Drugačije rečeno, diskurs je ujedno i isključujuć, jer stvara domen tela koja ne potpadaju ni u kategorije „muških” ili „ženskih”, ni heteroseksualnih tela. Zato bivaju odbačena i označena kao tela koja su odbačena i koja svojom označenošću ostvaruju potencijal da se kroz njih dela unutar diskursa, ali nakon oslobađanja od ideje da su nepoželjna (Batler 2001: 16). **Subverzija** predstavlja otpor u vidu saživljavanja subjekata sa nazivima koja se koriste za njihovo označavanje, ali i promenu značenja ovih naziva u značenja koja subjekti sami konstruišu oko tih naziva. Ne-

stabilnost moći oblikovanja subjekata, odnosno podložnost subverziji (Batler 2001) tiče se upravo činjenice da delovanje moći mora biti ponavljano, odnosno da stalno mora da stvara polja subjekata i polja onih koji to nisu, jer ovaj proces, proces materijalizacije tela subjekata, nikad nije do kraja dovršen. Mogućnost rematerijalizacije koje otvara ovaj proces je polje u okviru kog je moguć otpor prema heteronormativnom diskursu (Batler 2001: 14). Usvajanje i osvajanje ovih reči, koje u heteronormativnom diskursu služe za odbacivanje, i promena njihovih značenja potencijalno su sredstvo u borbi protiv onih koji koriste te termine u tlačiteljske svrhe (Batler 2001: 281-282).

Performativnost roda ću primeniti na rodne identitete ispitanika/ca, sagledavajući njihove rodove kao produkte ponavljajućih performativnih praksi. Heteronormativni diskurs ću primeniti na građu tako što ću ga posmatrati kao deo kulturnog konteksta mojih ispitanika/ca. Informanti/tkinje kao jednu od bitnih odrednica svog identiteta navode svoju cisrodnost, rodnu fluidnost, bezrodnost i transrodnost. Sagovornice koje su cisrodne performiraju svoj rod u skladu sa materijalnošću svog tela i „polom” kojim je ona tumačena. Sagovornike/ce koji su transrodni, bezrodni ili rodno fluidni, analiziram kroz kategoriju odbačenih tela, odnosno onih tela koji svoju materijalnost svakako vide i određuju kroz ideal „pola”, ali ne na taj način da performiraju rod kojim će težiti „polu”, već na drugačije načine, koji su u suprotnosti sa delovanjima heteronormativnog diskursa. Ovakvo delovanje kojim se opire heteronormativnom diskursu je subverzija. Informantkinje koje su cisrodne doživljavaju odbačenost ukoliko su neheteroseksualne, što jeste slučaj sa jednom od ispitanica i ukazuje na to da cisrodnost u okviru heteronormativnog diskursa ne podrazumeva automatsku zaštitu od rodno zasnovanog nasilja. U okviru odbačenih, ali i cisrodnih i heteroseksualnih oznaka, ispitanici/e stvaraju individualna objašnjenja i ideje o sebi – između kojih je i tech veštičarenje jedno od njih. U slučaju nekih od ispitanika/ca, oni/e se ne identifikuju u skladu sa binarno shvaćenim rodnim identitetima, već sa odbačenim načinima postojanja.

Mišel Fuko govori o procesu stvaranja subjekata kroz diskurs i kaže da su identiteti formirani

unutar trenutnih političkih aranžmana u vezi sa određenim zahtevima neoliberalne države, koja pretpostavlja da potvrde prava i odobrenja mogu da budu zasnovane samo na pojedinačnom i potvrđenom identitetu. To je fenomen na osnovu kojeg pravni aparat proizvodi polje mogućih političkih subjekata (Fuko 1982, prema Batler 1999: 172).

Upravo zbog zahteva (konkurentnost, odgovornost za sopstveni život, pravo na različite stvari koje se dobija isključivo ako imamo uslove i šanse, odnosno, ako smo sposobni) koje neoliberalizam kao diskurs postavlja pred svoje subjekte, pojavljuju se i oni koje te zahteve ne mogu ispuniti. U ovom slučaju, diskurs proizvodi kategoriju ljudi označene kao „nesposobni”, a sve zbog različitih faktora koji im onemogućavaju da budu funkcionalni članovi neoliberalnog društva (Fuko 1982, prema Batler 1999: 172). U slučaju mojih ispitanika/ca, radi se često o nedostatku energije potrebne za izvršavanje funkcija kao što su odlazak u školu/na fakultet, učenje, ali i finansijska nestabilnost.

Prikazi neoliberalne države i neoliberalnog diskursa kao konstitutivnih činilaca pri stvaranju subjekata u okviru diskursa, kao i prakse i očekivanja od individua na kojima ovaj diskurs počiva i na kojima insistira, biće mi korisni u analizi pozicija potlačenosti ispitanika/ca zbog poteškoća sa depresijom, anksioznošću i disforijom, a koje su oni/e naveli/e, jer neoliberalni diskurs osobe sa takvim stanjima odbacuje. Koristiću mentalnu atipičnost kao odrednicu koja svojim širim značenjem obuhvata depresiju, anksioznost i disforiju. Ovu odrednicu ne koriste ispitanici/ce kada govore o svojim poteškoćama u razgovoru sa mnom, ali jeste termin koji kruži na njihovim, a i drugim različitim blogovima.

Sopstveni identitet veštica, Entoni Gidens (Giddens 1991, prema Berger i Ezzy 2007: 46) naziva „refleksivno organizovanim poduhvatom”, odnosno, navodi da ljudi postaju veštice kroz proces istraživanja i samootkrivanja. Ovakvo viđenje samootkrivanja mogu u slučaju mojih sagovornika/ca protumačiti kao proces njihovog pronalaska i stvaranja načina vršenja magijske prakse, kao vid otpora, bio on pasivan ili aktivan, prema diskursu u kom prebivaju, a kog su svesni/e.

Videnje identiteta kao procesa istraživanja i samootkrivanja je korisno za analizu iskaza mojih ispitanika/ca o načinima na koje su oni/e postali/e tech veštice, kao i za analizu značenja koja oni/e pridaju svojim praksama. Takođe, Helen Berger i Daglas Ezi uvode koncepte u vezi sa inicijacijom, odnosno načinima i motivima za postajanje vešticom, koncepti kulturne orijentacije (eng. cultural orientation) i individualnog tragača (eng. individual seeker), gde se kod prvog naglašava značaj šireg kulturnog konteksta, uticaja medija i popularizacije veštičarenja, kao i uticaja ekoloških i feminističkih pokreta, fantastičnih romana na odluke mladih da se samostalno pronađu u veštičarenju. U slučaju individualnog tragača naglašava se sopstveno interesovanje, ali autori ističu da je važno i ova interesovanja smestiti u širi kulturni i medijski zasićen kontekst koji opet proizvodi ovakva interesovanja koja su u vezi sa veštičarenjem (Berger i Ezzy 2007: 45).

Za kulturnu orijentaciju (Berger i Ezzy 2007: 45) ću uzeti u obzir heteronormativni diskurs, klasu i hrišćansku porodicu kako bih ilustrovala najčešće opresivne, sredine mojih sagovornika/ca kao što su klasa i hrišćanska porodica, u kojoj se one okreću magiji kao sredstvu otpora. U analizi ću koristiti oba koncepta – koncept individualnog tragača koji se, kako sam mogla iz intervjuja da doznam, dobro uklapa sa onim što su mi ispitanici/e govorili/e o svojim očekivanjima od magijske prakse, i koncept kulturne orijentacije, kao šireg konteksta koji „orijentiše” moje ispitanike/ce da „tragaju” za nekakvom praksom i da istražuju o njoj.

Kako Lin Klark (Clark 2003, prema Hackett 2006: 70) navodi, sajber religioznost više privlači određene, otuđene socijalne kategorije, zbog manje stigmatizacije nego u slučaju prisustvovanja formalnim mestima obožavanja – ili obavljanja rituala, u fizičkom svetu. Ovo bi se delom moglo uklopiti u iskaze koje sam dobijala od sagovornika/ca, gde oni/e održavaju svoju magijsku praksu skrivenom, ali je ne obavljaju zato samo putem Tumblra, već generalno koristeći tehnologiju, ili predmete koji neće biti prepoznati kao magijski ili sakralni u drugim sistemima verovanja. Prema tome, za njih Tumblr ne predstavlja jedinu opciju za obavljanje svoje prakse, već mesto na kom oni/e/i dobijaju ko-

risne informacije, „sigurno” mesto, ali svakako i mesto gde se magija „dešava”.

Prema Kristoferu Helandu, Internet omogućava individuama i grupama koji žele biti religiozni izvan kontrole organizovanih religijskih institucija, da to i budu (Helland 2004: 23). Ovo je primenjivo na moju građu, jer ispitanici/e žele obavljati magijsku praksu van uticaja religije i pogotovo van uticaja dominantne religije u njihovoj sredini – hrišćanstva. Stoga, Internet (ali i tehnologija i svakodnevni predmeti) omogućava individuama da budu kreativni pri stvaranju svoje prakse. Berger i Ezi predstavljaju Internet kao mesto koje im omogućava skrivenost prakse od roditelja, a što i većina mojih informanata/tkinja navode kao preduslov postojanja magijske prakse (Berger i Ezzy 2004: 183).

Hiperrealnost 2.0 je koncept koji proizilazi iz „sudara” dve stvarnosti i nadilazi ih – ona „curi” iz „virtuelne” stvarnosti i utiče na društvenu stvarnost. Ovaj koncept je bitan kada se proučava delanje na Internetu, jer označava mesta spajanja „fizičke” i „virtuelne” stvarnosti, njihovu međusobnu uslovljenost i predstavlja potencijal za stvaranje novih oblika društvenosti (Žakula 2012: 57).

Rosalind Haket navodi i da sajberprostor proširuje mogućnost prevazilaženja vremena i prostora, što je od izuzetnog značaja za one koji su ograničeni finansijama ili fizički nesposobni, a koji bi želeli na neki način da ispoštuju određeni ritual (Hackett 2006: 70). Mogućnost sajberprostora da prevazilazi vreme i prostor je za moje istraživanje značajna, jer je često i određenje kojim se vode i moji/e ispitanici/e. Pored problema s finansijama ili fizičkim poteškoćama, ispitanici/e navode svoja iskustva sa depresijom i anksioznošću, koje vide kao ograničavajuć faktor, uzimajući u obzir napor koji je potrebno da ulože u ispunjavanje svakodnevnih obaveza.

Autori Lorn Doson i Daglas Kauen, govore da onlajn ljudi rade uglavnom sve što rade i oflajn, ali da to rade na drugačije načine. Njihova aktivnost biva posredovana elektronski, i upravo ovo posredovanje omogućava da se ta aktivnost obavlja na donekle novi i ponekad potpuno inovativan način (Dawson i Cowan 2004: 1).

U svom istraživanju pokazaću koji su to širi kulturni konteksti (heteronormativni diskurs, neoliberalni diskurs, nasilje, hrišćanska poro-

dica) koji su orijentisali moje ispitanike/ce da postanu veštice, potom za čim oni/e tragaju (nezavisnost, moć delovanja na okolinu, otpor) i kako se ova dva procesa mogu manifestovati u njihovoj praksi. Koristila sam metod polustrukturiranog intervjua, u periodu od februara do oktobra 2017. godine. Polustrukturirani intervjui su oni koji prate plan rada, ali i koji se prilagođavaju odgovorima informanata/tkinja. Oni omogućavaju dvosmernost komunikacije i podstiču na veću uključenost ispitanika/ca u razgovor. Intervjuisanje sam obavljala putem pisanih poruka koje sam razmenjivala sa ispitanicima/ama. To su bili korisnici/e koji se definišu kao tech veštice i koje/i uglavnom imaju istaknute rodne oznake na svojim blogovima. U slučaju da rodne oznake nisu bile istaknute na blogu, o njima sam saznala u intervjuiima. U pitanju su cisrodnost, rodna fluidnost, bezrodnost i transrodnost kao određene identiteta. Korišćen je i metod posmatranja s učestvovanjem, pri čemu sam u periodu od novembra 2015. do oktobra 2017, kao aktivna korisnica Tumblra, posmatrala blogove ispitanika/ca i učestvovala u riblogovanju sadržaja.

Opis građe i analiza

Tumblr (<https://www.tumblr.com>) je mikroblog (korisnici/e imaju mogućnost izmene „sit-njih” elemenata svojih blogova, ali i sam sadržaj je znatno memorijski manji) platforma i sajt za socijalno umrežavanje na kom je moguće stvaranje sopstvenih stranica, odnosno blogova. Sadržaju na Tumblru se pristupa putem dashboarda, komandne table na kojoj je, nakon kreiranja naloga, moguće videti i pratiti sadržaj koji zapraćeni korisnici/e postavljaju ili ribloguju na sopstvene blogove, a koji se pojavljuju na dashboardu.

Riblogovanje (eng. reblogging) je akcija kojom dati sadržaj koji je neki korisnik/ca već postavio/la (ili riblogovao/la), postavljamo na svoj blog, a taj sadržaj će biti dostupan za dalje riblogovanje. Postoji i opcija lajkovanja (like) sadržaja i tada se on ne pojavljuje na našem blogu ukoliko odaberemo tu opciju, ali sami možemo videti sadržaj koji smo lajkovali. Nouts (notes) je naziv za ukupni broj lajkova i riblogova na jednom postu.

Svaka lična stranica ili blog je dostupan svima koji pristupe web adresi stranice. Sam izgled bloga korisnik/ca može menjati izmenom teme, pozadine, boje, fonta, kao i izmenama u html kodu samog bloga. Mogućnost brojnih izmena samog izgleda bloga i upravljanje sadržajem i informacijama koji će biti prikazani na blogu, čini Tumblr blog veoma pogodnim za stvaranje najrazličitijih oblika blogova i otvara mogućnosti za korisnike/ce blogova koje ne postoje na nekim drugim društvenim mrežama (Facebook, Twitter itd).

Stjuart Hol (Hall 1995, prema Hall 1996: 5-6) identitet definiše kao privremena „mesta spajanja” ili privremene „kopče” sa pozicijama subjekta koje diskurzivne prakse konstruišu za nas. U slučaju mojih ispitanika/ca, može se primeniti ova definicija identiteta na njihovo kreiranje svog identiteta tech veštice, kao medijatora između opresivne okoline i njihove magijske prakse. Prvo, analiziraću norme opresivne heteronormativne i neoliberalne okoline. Dalje u analizi ću predstaviti šta podrazumeva i obuhvata njihova magijska praksa, kao i šta ona za njih znači.

U okvirima heteronormativnog diskursa stvara se ideal „polova”, odnosno dva suprotna „pola” koja treba da stupe u heteroseksualnu interakciju radi prokreacije. Na osnovu ovih „polova”, subjekti treba da performiraju svoj rod, tako što će ponavljati prakse kojim se pozivaju na svoju „polnost”. To uključuje identifikaciju kao nužno „muško” ili „žensko” i postavljanje „muškog” hijerarhijski iznad „ženskog”, ali i heteroseksualno sparivanje. Pozivanje na „polove” i heteroseksualnost istovremeno stvara drugačije rodne i seksualne identitete, koji se smatraju nepoželjnim. Subverzija, to jest mogućnost otpora je moguća identifikacijom sa odbačenim načinima postojanja i promenom značenja reči koje služe za njihovo odbacivanje (Batler 2001).

Prema Batler, heteronormativni diskurs oblikuje subjekte koje imenuje, koji su označeni „polom” i koji moraju performirati rod i neprestano se pozivati na ideal „pola”, kao i izvršavati heteroseksualne prokreativne radnje kako bi i dalje bili priznati kao subjekti. Formiranje subjekata performiranjem roda, koji su u okviru tog diskursa mogući i o kojima se može misliti,

podrazumeva i proizvodnju onih tela koja to nisu, odnosno tela koja predstavljaju „spoljašnju granicu” subjekata (Batler 2001: 16). Prema tome, i ova „druga” tela su označena diskursom, ali kao odbačena. Rodovi koje rodno fluidne osobe performiraju se ne podudaraju sa praksama koje bi oni/e „trebalo” da performiraju po ugledu na svoje diskursom oblikovane materijalne karakteristike. Dve ispitanice svoj rod performiraju u skladu sa označenošću materijalnih karakteristika, od kojih jedna nije heteroseksualna, te zbog imperativa heteroseksualnog sparivanja ona može biti neodobrena kao subjekat. Ispitanica ne navodi da ima iskustva sa neodobravanjem njene seksualnosti, ali navodi iskustva sa pretnjama seksualnim uznemiravanjem, što jeste u vezi sa idejom o „ženskoj” podređenosti „muškom” koju heteronormativni diskurs stvara. Identifikacija se **odvija** bilo to u suprotnosti ili u skladu sa idealima „pola”. Otpor, tj. subverzija koji iskazuju ispitanici/e prema heteronormativnom diskursu, jeste u većini slučajeva identifikacija sa odbačenim načinima postojanja u okviru kojih one stvaraju sopstvene ideje o svetu i svoj identitet tech veštice.

Najrazličitija prava u okviru neoliberalnog diskursa uživaju svi oni koji zahteve koje diskurs nalaže mogu da ispune, to jest oni koji imaju uslove i šanse i oni koji su sposobni za reprodukciju sistema. Ovim zahtevima se zanemaruju svi oni koji nemaju ni uslove ni šanse – na primer oni koji nemaju finansijsku stabilnost niti prihode (Fuko 1982, prema Batler 1999: 172).

Ispitanici/e su često pominjali/e i mentalnu atipičnost kao važnu odrednicu svojih identiteta. Mentalna atipičnost je odrednica koja se pojavljuje na blogovima ispitanika/ca. Iako tu odrednicu eksplicitno ne koriste oni/e sami u razgovoru, spominju depresiju, disforiju i anksioznost, pa mentalnu atipičnost mogu iskoristiti kao termin koji ih svojim širim značenjem može obuhvatiti. Jedna od ispitanica spominje odnos sa roditeljima koji zahtevaju da bude „uspešna” usled koje se javlja i depresija o kojoj govori.

Mentalna atipičnost se u okviru neoliberalnog diskursa karakteriše kao odrednica „nesposobnih”, odnosno onaj faktor koji onemogućava ljude sa različitim poteškoćama – u slučaju kojih ispitanica su u pitanju depresija, anksioznost i disforija, koje oni navode – da budu funkcionalni

i sposobni članovi društva. Kako potvrđuju i ispitanici/e, ovakvo određenje sa sobom nosi osuđivanje i krivljenje osoba sa različitim poteškoćama zbog svoje nesposobnosti ili neprilagođenosti. Ispitanici/e koji u okviru neoliberalnog diskursa imaju iskustva sa depresijom, anksioznošću i disforijom, navodili/e su ta iskustva i pritom opisivali/e magiju kao sredstvo koji će njihovu funkcionalnost poboljšati i omogućiti im da izvršavaju prakse na osnovu kojih mogu biti označeni/e prihvatljivim članovima društva.

Ispitanici/e su davali/e primere čini i načina na koji koriste magiju kao i ciljeve tih čini, a to su: zaštita, podsticanje srećnih događaja, pozitivan odnos prema sebi, samopouzdanje, čini za unapređivanje određenih sposobnosti (na primer slikanje), čini koje im olakšavaju svakodnevni život (na primer, ubrzavanje saobraćaja, povećavanje brzine interneta). Jedna od sagovornica, koja je naglasila da „se bori sa depresijom i anksioznošću” je govorila o tome kako magiju najčešće koristi kada je u nekoj teškoj situaciji (sa školom i učenjem pogotovo) ili kada „oseća odsustvo energije i potreban joj je dodatni podstrek” i opisala korišćenje magije: „Kao kada umorna osoba pije kafu.”

Bilo je reči o činima koje bi trebalo da im pomognu u prevazilaženju pomenutih poteškoća tj. anksioznosti, depresije, ili čini koje imaju za cilj uštedu energije, odnosno olakšavanje svakodnevnih radnji tako da osoba što manje napora uloži u obavljanje tih funkcija; čin koja bi pomogla ispitaniku koji je trans muškarac „da prođe kao muško”. Isti ispitanik navodi da je „stvar sa depresijom verovatno jedna od stvari koje ga podstiču da pomaže ljudima” kao i da je njegova „praksa povezana sa njegovim iskustvom sa depresijom i sećanjima na loša iskustva, jer su čini koje stvara one koje će poboljšati njegov odnos prema sebi, učiniti ga pozitivnim i privlačiti pozitivne ljude u njegov život”.

Koncepte **kulturne orijentacije i individualnog tragača**, koje uvode Berger i Ezi (Berger i Ezzy 2004: 183), primenjujem na svoje ispitanice tako što uzimam u obzir kulturni kontekst koji ih „orijentiše” u pravcu postojanja vešticom, ali i ono za čim oni/e tragaju. Ova dva koncepta su međusobno uslovljena i zajedno učestvuju u formiranju identiteta Za kulturnu orijentaciju

uzimam koncepte roda, heteronormativnog diskursa, neoliberalnog diskursa i hrišćanske porodice kako bih ilustrovala, najčešće opresivnu, sredinu mojih sagovornika/ca u kojoj se oni/e okreću magiji kao sredstvu otpora ili sredstvo koje koriste zarad pokušavanja dostizanja položaja subjekta unutar diskursa i opstajanja na njemu.

Sopstveni identitet veštica, Gidens (Giddens 1991, prema Berger i Ezzy 2007: 46) naziva „refleksivno organizovanim poduhvatom”, odnosno, navodi da ljudi postaju veštice kroz proces istraživanja i samootkrivanja. Ovakvo viđenje samootkrivanja mogu u slučaju mojih sagovornika/ca protumačiti kao proces njihovog pronalaska i stvaranja načina vršenja magijske prakse, kao vid otpora, bio on pasivan ili aktivan, prema diskursu u kom prebivaju, a kog su svesne/i. Ova dva procesa prožeta su kroz sve dalje iskaze ispitanika/ca.

Na pitanje šta za njih znači magija, ispitanici/e govorili/e su najčešće o tome kako im je magija način da se nose sa životom, teškim situacijama, da je važna za njihovu nezavisnost, a kako navodi jedna ispitanica „preuzimanje života u sopstvene ruke”: „Za mene je magija u velikoj meri povezana sa nezavisnošću. Počela sam (da se bavim veštičarenjem) sa petnaestak godina, kad sam se pokušavala pronaći, i shvatila da se nisam slagala sa striktnim, netolerantnim, fundamentalno hrišćanskim stavovima svoje porodice. Ona (magija) predstavlja preuzimanje sopstvenog života u svoje ruke, a ne zavisnost od božanstva da mi pruži ono što želim. To je samopouzdanje i znanje o tome da ne moram biti ‘spasena’”. Druga ovako opisuje veštičarenje: „(...) Ali veštičarenje je jedan od načina da se povрати ta moć i ustane protiv onih koji nas namerno povređuju i tlače”. Treća ispitanica govori o magiji kao „načinu da se oseća kao da direktno utiče na svoju okolinu” i navodi: „(...) Zato mi je moja praksa važna čak i kao neformalna i lenja kakva jeste, jer onda osećam nešto nalik kontroli i znam da iako me niko ne čuje, bar univerzum ili šta god to bilo sa čim interagujem, čuje”.

U sva tri slučaja, ispitanici/e govore o magiji kao dovođenju u interakciju njihove kulturne orijentacije sa onim za čim „tragaju”, a to je, kako i same kažu: nezavisnost, samopouzdanje, načini povratka moći i otpora, moć delovanja, a koje

bez magije, oni/e nemaju. Stvari za kojima oni/e tragaju posežući za magijom, su uslovljene kulturnim kontekstima iz kojih dolaze: striktno hrišćanske porodice, emocionalno i fizičko nasilje koje su proživljeni (ili se proživljavaju), i ignorisanje od strane sredine, kao i depresija i anksioznost koje utiču na njihovu produktivnost i funkcionalnost u okviru obrazovnog sistema.

Govoreći o mogućnostima korišćenja magije, oni/e su ujedno govorili/e i o stvarima koje su bitne za njih, o tome šta magija za njih znači i davali/e mi uvid u svakodnevne (ali ne samo svakodnevne) poteškoće sa kojima se susreću. Neki od primera su različiti događaji, prošli ili skoriji, koji su potresli moje ispitanike/ce, finansijski problemi, problemi sa školom/fakultetom, problemi na poslu. Jedan primer je: „Kada sam se izjašnjavao porodici (panromantic, agender, and asexual) napisao sam *Izjašnjavaње* (coming out) na parče papira i stavio ispod PS4 gde je toplo i prijatno, da bih učinio njihovu reakciju toplijom i prihvatljivijom”.

Spominju takođe i načine na koje koriste magiju u slučajevima kada doživljavaju različite vidove nasilja koriste magiju, odnosno kletve i jedna ispitanica opisuje svoje iskustvo: „Bacala sam par kletvi. Ne znam da li su kletve imale ikakav uticaj, ali se zbog njih bar osećam bolje. Veoma podržavam kletve, ali ih bacam samo kada ne postoji nijedan drugi način da se rešim nasilnika ili suočim sa njim”. Nasilnici o kojima govori ispitanica (i na koje je bacala kletve) su u okviru njene porodice i iz skupa ljudi sa kojima se susreće na poslu novinarkе, koji su je seksualno uznemiravali. Ovo povezujem sa kontekstima u kojima dolazi do nasilja od strane porodice, ali i sa heteronormativnim diskursom u kom je rodno zasnovano nasilje moguće.

Druga odgovora na sličan način na pitanje da li je njena praksa samo za zaštitu: „Kao ... trans devojka sam, zaboga. Biti u mogućnosti da se zaštitim od nasilnika je *dobra* stvar. Ali onda, kako sam odrastala i ulazila u magijsku zajednicu, počela sam koristiti tu energiju, tu magiju, za nešto više sem zaštite. Retkost je da zapravo koristim magiju kao oružje, da mi koristi u ofanzivne svrhe, jer je nikad nisam smatrala oružjem po sebi. Jedini izuzetak tome je moj otac. Koristila sam magiju protiv njega nekoliko puta, pogotovo u vreme pred moje venčanje. *Mogu* koristiti

magiju kao oružje, ali to retko kad smatram potrebnim. Tako da, pretpostavljam da moja magija potpada uglavnom pod nekakvu zaštitnu i odbrambenu praksu – ali postoje izuzeci”.

Na pitanje kako i zašto su počeli/e praktikovati veštičarenje, javljali su se odgovori koji su ukazivali na odrastanje u porodicama sa jakim hrišćanskim uticajem, kao i na neprijatna iskustva sa nasiljem u porodici i šire, neprijatna iskustva u vezi sa poimanjem sopstvenog identiteta i neodobravanja takvog identiteta od strane okoline.

Ispitanici/e su mi dali/e uvid svoje klasifikacije koje su u vezi sa njihovim poimanjem magije, religije i nauke. Na osnovu njihovih iskaza mogu izvesti odnose između njihovog poimanja religije (hrišćanstva) i nauke (tehnologije i magije) u okviru koncepata kulturne orijentacije i individualnog tragača. Svoju magijsku praksu, ispitanici/e povezuju s naučnim razmišljanjem i korišćenjem tehnologije, koja podrazumeva Internet, kompjuter, aplikacije i raznovrsne elektronske uređaje. Religija, odnosno hrišćanstvo koje pominju ispitanici/e je nužno povezano sa njihovim roditeljima, a roditelji kao hrišćani sa neodobravanjem magijske prakse ili rodnog identiteta. Njihov odnos prema religiji je implicitno u vezi sa odnosom prema roditeljima, pa se može shvatiti kao kulturna orijentacija. Nauku i tehnologiju posmatraju u suprotstavljenosti s religijom, te je za njih vezan koncept individualnog tragača, jer ispitanici/e „tragaju” za naukom i religijom u okviru hrišćanskog konteksta (Berger i Ezzy 2007: 45).

Jedna od stvari koje se često pominju, takođe je i odnos prema magiji, religiji i nauci i njihov međusobni odnos koji ispitanici/e uviđaju. Tako jedna ispitanica govori o magiji kao o „nauci koju još uvek ne razumemo”, dok druga postavlja magiju i nauku na istu stranu, suprotstavljenu religiji sa druge strane. Uz ovakvu podelu, ispitanica mi je i dala objašnjenje svog odnosa prema hrišćanstvu, govoreći kako je osećala „pritisak da bude nešto što nije” od strane crkve, kao i „da ne može da izdrži u negiranju dokaza i nauke svuda oko nje”, što smatra da crkvena dogma kao i hrišćanstvo iziskuju od nje: „Nisam mogla da se suočim sa osporavanjem dokaza i nauke koji su svuda oko mene. Ili pritisak da budem nekakva simpatična devojčica koja je

devica pre braka i koja se moli svake noći. Nije mi se dopadala ideja da je to nešto što je crkva želela da ja budem. Osećala sam pritisak da budem nešto što nisam”.

Definicija tech veštice varira u zavisnosti od ispitanika/ce i neki/e se odlučuju na korišćenje samo „nefizičkih komponenata tehnologije”: „Dovodim u vezu svoju energiju sa energijom svog telefona ili kompjutera ili elektriciteta da bih radila na činima i izbegavam da koristim uobičajene predmete i fizičke komponente u zamenu za energetski rad i tehnologiju”. Određene tech veštičarenja sa kojim sam se najčešće susretala je „tehnologija korišćena u magijskoj praksi” uz različita objašnjenja zašto se tehnologija i magija „slažu”, jedna ispitanica govori: „Mislim da tehnologija i magija funkcionišu veoma dobro zajedno. Mnogi ljudi misle da moraš da pratiš stare načine, da moraš da imaš sve prave alatke i koristiš samo određene biljke... ali to nije istina. Mislim da je tehnologija mnogo moćnija i prikladnija za magiju, jer je sveprisutna u našim životima i ima veliki ideo u društvu. Takođe, mislim da je važno ostati u povezanosti s prirodom. Pretpostavljam da volim da mešam ova dva”.

Berger i Ezi tvrde: „Za mlade veštice koje se plaše neodobravanja njihove religioznosti od strane roditelja, Internet može da obezbedi zajednicu i prostor skrivene od njihovih roditelja” (Berger i Ezzy 2004: 183). Iako mogu uvideti sličan odnos prema Internetu i kod mojih ispitanika/ca, ovo se ne odnosi samo na Internet, već na tehnologiju uopšteno. Opisi negativnih iskustava sa roditeljima u vidu nepriznavanja njihovog identiteta, odbojnosti prema drugačijim oblicima religioznosti i nasilja (bilo emocionalnog ili fizičkog) koje ispitanici/e doživljavaju upravo zbog svog identiteta često se pojavljuju u njihovim iskazima i mogu ih protumačiti kao uslove u kojima se oni/e okreću Internetu (ali ne samo Internetu) kao „sigurnom” prostoru.

„**Closeted witch**“ (skrivena veštica) je termin koji je većina mojih ispitanika/ca upotrebila kako bi opisala svoju praksu. Ovaj termin za njih označava praksu koja je skrivena od ljudi iz njihove neposredne okoline (roditelja), a dostupna ljudima koji ih prate na Tumblru ili najbližim prijateljima. U dva slučaja su pomenuti odnosi sa majkama koje su u oba slučaja hrišćanke, ali ponekad praktikuju veštičarenje i prihvataju

magijsku praksu svoje dece. Skrivenost prakse je bitan uslov pod kojim je za većinu ispitanika/ca praksa moguća, uzimajući u obzir kontekste (kulturnu orijentaciju) u okviru kojih oni/e stvaraju svoju praksu. Oni/e „tragaju” za mogućnošću nošenja sa svojom okolinom i uviđaju je u veštičarenju, ali je uslov da ona bude skrivena, kako bi postojala i opstala onakva kakvom je oni/e žele.

Jedna ispitanica navodi religioznost svojih roditelja kao razlog zbog kog svoju praksu drži skrivenom od njih. U još dva slučaja se javlja isti razlog, a jedna od ispitanica navodi da iako je njena majka prihvata kao trans devojku i govori joj da „će prihvatiti sve što ona želi da bude”, odlučuje da skriva svoju praksu, jer je „imala iskustva koje joj govori suprotno”, između ostalog i izjava njene majke da „ne želi nikakvog satanistu u svojoj kući”. Tri ispitanice su veoma kratkim odgovorima rekly da njihovi roditelji ne znaju za njihovu praksu i da žele da tako i ostane, ne davši mi nekakvo duže objašnjenje: „Neee. To je jedina stvar koju sam uspjela da sačuvam od njih. I ne, nemam nameru da im kažem. Ne moraju znati”.

„Virtuelna” i društvena stvarnost mojih ispitanika/ca, isprepletane su u njihovom učestvovanju u hiperrealnosti 2.0, odnosno na Tumblr-u, gde oni/e unose sadržaje koji su bitni za njihovo samopredstavljanje kroz opcije koje Tumblr daje (Žakula 2012: 44). Za moje ispitanike/ce, ne samo Tumblr, već bilo kakav uređaj ili predmet koji nema magijsku ili sakralnu funkciju u drugačijim sistemima verovanja može igrati ulogu sajber religioznosti o kojoj Klark govori (Clark 2003, prema Hackett 2006: 70). Sajberprostor, prema Haket (Hackett 2006: 70) ima sposobnost prevazilaženja granica vremena i prostora i ta mogućnost je bitna za analizu iskaza mojih ispitanika/ca, jer je za njih Tumblr, kao mesto u prostranstvu sajberprostora, pogodno za informisanje, ali i za obavljanje prakse. Pored toga, mogućnosti koje nudi i sama tehnologija, a koje oni/e sami uviđaju i navode su ekonomičnost, jednostavnost i pristupačnost elemenata potrebnih za obavljanje prakse. U sledećim pasusima su dati primeri.

Na pitanje za šta koristi svoj blog na Tumblru, jedna ispitanica mi je dala odgovor da ga uglavnom koristi za stvari kojih želi da se seti i da

ga ne koristi toliko za praksu: „Nekolicina mojih prijatelja zna da sam veštica, da!!! Doduše, ne svi. Ovde uglavnom riblogujem stvari koje mi se dopadaju i koje bih želela zapamtiti, i ne koristim ga toliko za praksu, osim za prisećanje stvari i sigila na slikama”.

Druga ispitanica ga koristi za slike sigila koje postavlja, ne samo za sebe, već i ispunjava potražnje svojih pratioca: „Pronašla sam blog na kom je objašnjavano kako sigili funkcionišu, i pre toga sam mislila da je veštičarenje kul, ali nikad nisam mislila da bih ja mogla da to radim, jer je delovalo tako komplikovano. Ali je sve nekako ‘kliknulo’ za mene i počela sam odatle”.

Potom korisnica koja koristi svoj blog kao „digitalni grimorijum” (zapisnik o magijskoj praksi): „Pa, tech veštičarenje je drugačije za svaku osobu. Za mene, uključuje korišćenje mog Tumblr bloga kao digitalnog grimorijuma, posvećivanje USB drajva stvarima u vezi sa veštičarenjem, koji često nosim kao privezak, potom korišćenje sigila da unapredim svoju tehnologiju (pouzdaniji wifi i produžetak života baterije na mobilnim uređajima), uključujući i čini u HTML kodu u svojim pričama da bi ljudi lakše upijali i širili informacije (novinarka sam), pretvaranje šifri u čini, itd.”

Iz primera je saznato da njihova praksa nije nužno vezana za njihove blogove na Tumblru i sajberporstor, već je obavljaju i u „fizičkoj” stvarnosti. Navode da svoj blog koriste kao zapisnik o praksi, za razmenu informacija o svojim praksama i učenje o istoj, ali da se, naravno, na tome ne završava nego ga i koriste za svrhe veštičarenja. U većini primera, njihovo određenje sebe kao vešticom, ne vezuje se nužno za tech veštičarenje, već je njihova praksa raznovrsna. Mogućnost sajberprostora da prevazilazi vreme i prostor (Hackett 2006: 70) i da samim tim omogućava manju stigmatizaciju otuđenih kategorija (Clark 2003 prema Hackett 2006: 70) može se primeniti na iskaze mojih ispitanika/ca, ali sa dodatnim uslovima. Kod ispitanika/ca ova transcendentna osobina sajber prostora jeste važna, kao što je važna i sajber religioznost, zbog održavanja skrivenosti njihove prakse, zbog ekonomičnosti i jednostavnosti, kako je gore navedeno. Međutim, Tumblr kao mesto u sajber prostoru, nije njihova jedina mogućnost – u najvećem broju slučajeva, njihova praksa nije bila nužno

vezana za njihov blog, već blog za njih predstavlja mesto za čuvanje podataka, učenje i razmenu iskustava o mogućnostima vršenja prakse.

Inovativnost (Dawson i Cowan 2004: 1) je koncept u vezi sa otkrivanjem mogućnosti koje nudi Internet i koji je važan za analizu nove, inovativne prakse veštičarenja. Za razliku od autora, a na osnovu iskaza ispitanika/ca u sadržaj koncepta inovativnosti mora biti uključena i sva tehnologija i predmeti kojima informanti/tkinje daju nekakvo značenje. Stoga inovativnost postoji u raznovrsnosti upotrebe različitih predmeta, a ne samo u mogućnostima korišćenja Interneta u sopstvenoj magijskoj praksi.

Jedno od najvažnijih saznanja koje sam dobila od sagovornika/ca jeste da zapravo koriste sve izvore i predmete koji su im dostupni, to jest predmete kojima oni/e sami/e daju mesto i značenje u svojoj praksi, a koji van toga nemaju sakralnu vrednost. Mislim da je ovo važno, jer zbog toga njihova praksa može ostati skrivena. Skrivenost prakse ispitanika/ca uzeta je kao uslov za postojanje prakse, jer kod ispitanika/ca koji je održavaju skrivenom je to jedini način na koji njihova praksa može da postoji. Jedna ispitanica govori: „Osećala sam kao da magija nije za mene jer je uvek delovalo kao da je toliko povezana sa prirodom i slično. Osećala sam se kao da ne treba da postoji razlog zbog kog ne bi mogla da bude u harmoniji sa modernijim metodama i tako sam počela da istražujem o tome”, a druga: „Upoznata sam sa tech veštičarenjem zahvaljujući Tumblru, nakon što sam shvatila koliko bi sve bilo lakše samo kada bih mogla koristiti svoj telefon i druge uređaje umesto da trošim gomile novca na stvari za koje nisam ni znala da postoje, iskreno”. Druga ispitanica govori o svojoj izuzetnoj povezanosti sa prirodom, ali misli da ne postoji način na koji se mora vršiti magijska praksa, odnosno da se ne moraju pratiti nekakvi tradicionalni načini njenog praktikovanja: „Volim da koristim ono što imam pri ruci. Veoma sam povezana s prirodom i slavim smenu godišnjih doba... Delovi životinja, biljke, smeće i različite vrste vode, sve ima svoje mesto u mojoj praksi”.

Tri faktora koja su istaknuta u vezi sa novim načinom veštičarenja (tech veštičarenja) su: kulturne orijentacije ispitanika/ca koje uključuju

heteronormativni i neoliberalni diskurs, hrišćansku porodicu, potom ono za čim oni/e „tragaju” u okviru kulturnog konteksta u kom su smešteni: nezavisnost, otpor, moć delovanja, samopouzdanje itd., kao i uslov njihove prakse, što je skrivenost. Ovo su ujedno i „kopče” koje formiraju identitet informanata/tkinja kao identitet tech veštice.

Zaključak

Koncept identiteta kao „kopče” između diskursa i subjekta (Hall 1995, prema Hall 1996: 5-6) sam koristila kako bih povezala identitet tech veštice sa diskursom kao načinom razmišljanja o svetu (Fuko 1979, prema Butler 1999: 163), koji oblikuje okolinu u kojoj žive i odrastaju moji informanti/tkinje. U analizi su upotrebljeni koncepti heteronormativnog diskursa i performativnosti roda Džudit Butler (Butler 2001). Heteronormativni diskurs je sistem klasifikacije kojim su zahvaćeni informanti/tkinje i u kom se oni/e opiru normama ideala „pola” i heteroseksualnog sparivanja koje ovaj diskurs nalaže. Performativnost je proces kojim se konstruišu rodni identiteti u odnosu na ideal „pola” i zato je važan analitički koncept za objašnjavanje svih rodni identiteta ispitanika/ca (cisrodnost, transrodnost, bezrodnost itd). U slučaju subverzije, identifikacija je u suprotnosti sa načinima življenja koje diskurs nalaže. Neoliberalni diskurs je upotrebljen u analizi mentalno atipičnih ispitanika/ca. To su često ispitanici/e koji nisu u stanju da ispune uslove koje neoliberalni diskurs zahteva (kompeticiju, funkcionalnost, individualna odgovornost i preuzimanje rizika) i zato bivaju označeni kao nepoželjni (Fuko 1979, prema Butler 1999: 163).

Koncepti kulturne orijentacije i individualnog tragača (Berger i Ezzy 2007: 45) upotrebljeni su za analizu građe, gde su za kulturne orijentacije ispitanika/ca uzeti heteronormativni i neoliberalni diskurs, kao i odnosi sa porodicom. Individualni tragač je koncept upotrebljen za ilustriranje težnji, želja i potreba ispitanika/ca u okviru njihovog kulturnog konteksta. Povezala sam ovaj koncept individualnog tragača sa načinom na koji Gidens (Giddens 1991, prema Berger i Ezzy 2007: 46), opisuje identitet „refleksivno organizovanim poduhvatom”, a što bi za

moje ispitanike/ce značilo da svoje identitete tech veštica konstruišu traganjem za stvarima koje su im potrebne, koje žele, a koje kroz ovakav način identifikacije mogu dobiti.

Koncept hiperrealnosti 2.0 Sonje Žakule upotrebljen je za analizu Interneta kao stvarnosti u kom su mogući novi načini društvenosti i u kom su neraskidivo isprepletane „virtuelna” i društvena stvarnost (Žakula 2012: 44). Mogućnost sajberprostora da prevazilazi vreme i prostor (Hackett 2006: 70), potom tvrdnja da sajberprostor omogućava religioznost van religijskih ustanova (Helland 2004: 23) kao i da obezbeđuje manju stigmatizaciju su korišćeni da se pokaže da je Tumblr pogodno mesto za magijsku praksu kojih ispitanika/ca.

Način na koji oni/e odabiru da vrše svoju magijsku praksu je najčešće skriven od njihovih roditelja i često je skrivenost upravo preduslov za postojanje prakse, zbog toga smatraju Tumblr pogodnim kao mesto na kom mogu da je vrše neopaženo. Inovativnost kojom Dawson i Cowan (Dawson i Cowan 2004: 1) opisuju aktivnost na Internetu, korisna je u analizi tech veštičarenja kao jednog potpuno novog načina obavljanja prakse. U istraživanju pokazano je kako tech veštičarenje za moje sagovornike/ce predstavlja, iako ne jedini, ali inovativan, odgovor na postojanje kategorija (heteronormativni diskurs, odnos s roditeljima, hrišćanstvo, nasilje).

Razgovor putem poruka na Tumblr-u je koristan zbog mogućnosti interakcije sa, najčešće nepoznatim, ljudima na velikoj razdaljini ili iz različitih kulturnih konteksta, ali ograničava u smislu posmatranja reakcija kojih informan-tkinja i informanata. Višesmislenost i nerazumevanje, do kojih i inače dolazi u komunikaciji, mogu biti učestaliji u slučaju komunikacije putem Tumblr chata, zbog nemogućnosti da se različite emocije, doživljaji, zvuci, predmeti i slično, dodatno pojašne ili dočaraju. S druge strane, ovaj vid komunikacije dopušta, kako sagovornicima/ama, tako i istraživaču/ici, da promisli o svojim odgovorima ili pitanjima, i tako ih bolje formuliše. Ovo može predstavljati i manu, jer u svakom trenutku, sagovornik/ca može napustiti konverzaciju i ne vratiti joj se. Uključivanjem video i audio aspekta u intervju,

putem Skypea na primer, bi se ovakva ograničenja mogla prevazići.

Dalja istraživanja mogu biti usmerena na razmatranje različitih kategorija veštica na Tumblru, od kojih su tech veštice samo jedna od njih, potom o odnosu između prirode i tehnologije koje je nagovešteno u ovom istraživanju. Zatim o odnosima prema drugim načinima veštičarenja, odnosima između „green witches” i „tech witches” koji za sobom povlače i distinkcije tradicija:modernost i priroda:tehnologija.

Literatura

Batler Dž. 1999. Potčinjavanje, otpor i promena značenja. *Reč*, 56: 163.

Batler Dž. 2001. *Tela koja nešto znače*. Beograd: Samizdat B92

Berger H. A., Ezzy D. 2004. The Internet as Virtual Spiritual Community: Teen Witches in the United States and Australia. U *Religion online: Finding Faith on the Internet* (ur. L. L. Dawson i D. E. Cowan). New York: Routledge, str. 175-188.

Berger H. A., Ezzy D. 2007. Becoming a Witch: Changing paths of conversion in contemporary Witchcraft. U *The New Generation Witches: Teenage Witchcraft in Contemporary Culture* (ur. H. E. Johnston i P. Aloji). New York: Routledge, str. 41-53.

Dawson L. L., Cowan D. E. 2004. Introduction. U *Religion online: Finding Faith on the Internet* (ur. L. L. Dawson i D. E. Cowan). New York: Routledge, str. 1-16.

Hackett R. I. J. 2006. Religion and the Internet. *Diogenes*, 53 (3): 67.

Hall S. 1996. Who Needs 'Identity'? U *Questions of Cultural Identity* (ur. S. Hall i P. D. Gay). London: Sage, str. 1-18.

Helland C. 2004. "Popular Religion and the World Wide Web: A Match Made in (Cyber) Heaven". U *Religion online: Finding Faith on the Internet* (ur. L. L. Dawson and D. E. Cowan). New York: Routledge, str. 23-35.

Žakula S. 2012. Da li kiborzi sanjaju biomehaničke ovce? Telo i hiperrealnost. *Antropologija*, 12 (2): 43.

Isidora Čapko

Analysis of Tech Witchcraft on Tumblr

The paper deals with the phenomenon of tech witchcraft on the microblogging platform Tumblr. The focus of the research are the ways in which the existing discourses (heteronormative and neoliberal) and the cultural context of the re-

spondents form what they are searching for. Using the method of semi-structured interviews with informants who identify as tech witches, it was revealed that what they experience in their usual surroundings is often unpleasant, and that witchcraft is a way they can deal with it. It has been shown that the existence of categories (heteronormative discourse, their relationship with their parents, Christianity, violence) produce subjects such as my informants who turn to magic and witchcraft, but in a specific, hidden and innovative way – tech witchcraft.